

Gyűhé. — Biztató szó. Leginkább lóhajtásnál használják, de használják embernél is; azt jelenti „hajrá“.

Gyűhüz. — Erősen ösztönöz munkára, szigorúan dolgoztat.

Gyüszménködik. — Fölöslegesen, cél nélkül jár-kel. „Semenyié e nem mőnne a templomba, hanem mindig az udvaron gyüszménködik“.

Habajda. — Hóbortos.

Habar. — A folyadékot óvatosan keveri.

Hacuka. — Jelentéktelen ruhadarab, határozottan megállapítani, hogy miféle ruha, nem lehet, mert minden kisebb lényegtelenebb ruhadarabra alkalmazzák. Azonban nadrágot vagy alsóruhát sem jelent.

Hajabézik. — Szigorúan véve azt jelenti, amikor a gyerek játékból karjait kiterjesztve saját tengelye körül forog. Használják azonban minden olyan cselekmény megjelölésére, amikor valaki ok nélkül kezével vagy testével fölösleges mozdulatokat tesz.

Hajaz. — Fölülmúl valamit, lefőz valakit, különb valakinél. (Onnan származik, hogy az asztagnál is a *hajazat* van felül.)

(Folytatjuk).

Kiss László.

S Z E M L E

Tálas István: A Kiskunság népi állattartása. Budapest, M. Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, 1936, 271 l. (Néprajzi füzetek 6). Ára: 8— P.

A szerző vastag kötetben foglalja össze a Kiskunság népies állattenyésztésére vonatkozó adatokat. Kétségtelen, hogy könyvének legnagyobb értéke az a hatalmas adatgyűjtemény, amelyet a népi állattartásra vonatkozólag a kiskunsági városok levéltáraiban végzett buvárkodás útján tárt fel a tudomány számára. Sajnálunk kell azonban, hogy a városi jegyzőkönyvekben bizonyára még bőségesen található adatokból a pásztorok életére, szegődésére, bérére vonatkozó adatok közül csak keveset közöl. Bár könyvének beosztása jó és áttekinthető, egyes fejezetek mégis a többinek rovására rövidek és nem kimerítők. Pl. a cserényre vonatkozó leírás nem teljes és újabb adatokkal nem is gazdagítja az irodalmat. Vannak könyvében részek, amelyek szorosan nem tartoznak a Kiskunság népi állattartásához. Pl. jobban örültünk volna, ha szerzőnk a lókupecsek műnyelvének a lóhibákra vonatkozó kifejezésein kívül a kiskunsági nép erre vonatkozó szó- és kifejezőkészletét is összegyűjtötte volna. Ugyancsak nem tartozik

szorosan az állattenyésztéshez a kiskunsági paraszt disznóvágása, melyről nagy részletességgel szól, de a helytelen elbeszélés folytán több helyen tévesen, pl. „a hasaszalonnáról lefejtí a hájat“, vagy pl. hurkánakvalóba mondja a megfőtt szalonnabőrt. — A szalonnán nincs hár, a szalonnabőrt pedig sohasem rakják hurkába.

A pásztorok felszerelésével, szerszámaival keveset foglalkozik s a tárgyakat nem adja képekben. Igen jó lett volna pl., ha a nyomtatásnál közölt, szilajcsikóra használt hegyesvégű pipát lefényképezte, vagy lerajzolta volna, hogy láthatnánk. A könyv képanyaga egyébként, nagyobbbrészt más munkákból már ismeretes előttünk. Nem a szerző hibájának róható fel, hogy a képanyagának egyrésze használhatatlan.

A szerzőnek vannak igen jó meglátásai, pl. a kiskunsági közösségek XVIII. sz.-beli kormányzásának és életének jellemzése. A jószág legeltetésre vonatkozó leírásában is sok új és helyes megállapítást találunk. Akadnak azonban előadásában helyel-közzel tévedések is, amelyekről szintén meg akarunk emlékezni.

A szerző, mint néprajzi tudósaink általában, a primitívség keresésével és kiemelésével több esetben tetszetős, de téves képet fest. Azt mondja pl.: „ha volt fésűje a pásztoroknak, a hajában viselte, ha meg nem, a tíz ujjával fésülködött“. Más helyen ezt olvassuk, hogy „A száraz lógané élvezetecikknek is alkalmas, bagóval keverve a pipadohányt is pótolja“. Ilyen eseteket, ha egy-egy alkalommal előfordultak is, nem szabad általánosítani. A mi kiskunsági pásztor-népünk öltözködésben, viseletben mindig előbb állott, mint a városi szegénység. Volt annak mindig fésűje és dohányt is jobban tudott szerezni, mint bárki más. Azt hiszem, nem használunk senkinek sem vele, ha népünket a kulturától elmaradtobbabbnak és primitívebbnek rajzoljuk a valóságnál.

A szerző megállapításait nagyrészt elbeszélések alapján mondja ki, ami szintén gyakran vezet tévedésre.

Szerinte a pásztorok a bocskort, csak tarlószabadulás után viselik. Ez nem vonatkozhat másokra, mint béresekre és tanyai gyerekekre, nem pedig a pusztákon élő igazi pásztorokra. — A peszeradácsi uradalomban való gyűjtés következménye azon megállapítása is, hogy a gulyások a marhát ökörhajtó ostorral, négyelövel verték fel az éjjeli vagy hajnali legelésre. A pusztán élő igazi pásztorok ilyen ostort ezen célra sohasem használtak. — Kíváncsinos lett volna, ha a szerző a következő állításánál közölné bizonyítékait is, mint pl., hogy a szekér és koci eredetileg két taligából tévődött össze, s hogy „a kaszát a Kiskunságban szénamunkára már akkor is használták, amikor az aratás még sarlóval ment“ stb. Hihetetlennek látszik azon állítása, hogy a szücsök, timárok legtöbbször a pásztorok, különösen pedig a juhászok gyermekei közül kerültek ki; hiszen a XVIII. és XIX. sz. elején virágzó céhrendszer ezt megakadályozta. — Tudtunkkal az a redemptus

gazda, aki a megváltakozásba, redemcióba bizonyos összeget fizetett. Két helyen is találunk említést arra, hogy a pásztorok faggyut, zsirt karikába sütötték és főztek vele. Szerinte (225. lap) azért nevezték karikazsirnak, vagy faggyunak, mert bográcsban, vagy tálban hűtötték ki, amelynek így kerek alakja lett. Azt hiszem, hogy inkább faedényt, dézsát, hordót jelentett a karika, mert népünk még ma is használja ilyen formán „Van egy karikafa borom“.

A kunsüvegről mondja, hogy azt „ki betűrve, ki meg csákósan viselte“. A következő mondatban Gyórfy után csákóskarimájú süvegről és süvegnek csákóra hasításáról beszél. Kecskeméti jegyzőkönyvekben van egy adat, amely szerint a pásztorok tűz mellől felugráltak, süvegjeiket csákóra verték. Ezek után felvetődik a kérdés, amit a szerző sem tisztáz, mi tehát tulajdonképpen a csákóssüveg.

Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy Tálasi könyve egyes kisebb tévedései ellenére, amelyek nehezen kerülhetők el, ha a kutató elbeszélésekre van utalva, kiváló mű, néprajzi irodalmunk határozott nyeresége. Szerzője nemcsak nagy lépéssel vitte előre a pásztoréletre vonatkozó ismereteinket, hanem példát adott egy néprajzi kérdés módszeres tudományos feldolgozására is. Nagy gonddal gyűjtötte össze a pásztoréletre vonatkozó népi kifejezőkészletet is (kár, hogy ebben a vonatkozásban szó- és tárgymutatója nem teljes), aminek majd nyelvészeink is hasznát láthatják. De különösen hálásak lehetünk Tálásinak azért a fáradozásáért és munkáért, hogy számunkra a kiskunsági városok régi jegyzőkönyveinek a népi állattartásra vonatkozó adatait feltárta.

Szabó Kálmán.

Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest, Kir. M. Egyetemi Nyomda, 1937, 726 l. (Ára: 16— P.).

Kiváló történettudósunknak 37 tanítványa mutatja be ezen vaskos kötetben, hogy tudományában mire jutott a mesterétől kapott indítással. A tanítványok sorában egész sereg olyan történészünk nevét találjuk, akik a fiatalabb magyar historikus nemzedék legkiválóbbjai közé számítanak. Ezekből a dolgozatokból mi is megállapíthatjuk, hogy Domanovszky Sándorban nemcsak éleselméjű kutatót, hanem nagy tanítómestert is kell tisztelnünk, mert hisz az egyetemi tanár tanítói munkáját objektíve csak a tanítványok teljesítményein keresztül értékelhetjük.

Az Emlékkönyvben összegyűjtött dolgozatok sorában több olyan is akad, amely a tárgyánál fogva a mi folyóiratunk olvasóinak érdeklődésére is számot tarthat. Ezek: Belitzky János: „A nyugatdunántúli és felvidéki besenyő telepek“; Eperjessy Kálmán: „Várostarténet az utcanevékben“; Kniezsa István: „A nyugatmagyarországi besenyők kérdéséhez“; Kring Miklós:

„A tatái csapómesterek“; Wellmann Imre: „Mezőgazdaságtörténetünk új útjai“.

Különösen érdekesek a számunkra Belitzky és Kniezsa azonos tárgyú dolgozatai, amelyeknek az eredményei azonban gyökeresen eltérnek egymástól. Belitzky településtörténeti tárgyú dolgozatairól már több alkalommal megemlékeztünk, rámutatva arra, hogy B. egy ábrándos, turkomániás, kritikátlan településtörténeti irány képviselője (ezt bizony nem Domanovszkytól, hanem talán inkább Bátkytól és Melichtől tanulta), aki újabban különösen a besenyők iránt érez felfokozott rokonszenvet. Már a „Westungarn im Mittelalter“ című művemben is alkalmam volt megállapítani, hogy a besenyők csak nagyon jelentéktelen szerepet játszhattak Nyugatmagyarországon, ha a tények és nem turkomán lidércfény után indulunk. Erre a megállapításra jutott az összes forrásadatok gondos megvizsgálása után Kniezsa István is, aki az egész besenyőlegenda eredetét is kinyomozta. Bizom azonban hozzá, hogy Belitzky Jánost a gonosz kritikusok nem fogják ideáljaitól eltántorítani és dús fantáziájának kincseivel majd máskor is megörvendeztet bennünket.

—r—r

Szerkesztői üzenet

Al Kasgarinak: Látom Moros Ellához adresszált üzeneteidből (MNy. XXXIII. 63—64, 275—279) tiszteletreméltó hozza, mennyire boldog vagy, hogy Te is belekeveredél a hunok ügyébe. Persze csak olyanformán kerültél bele, mint a rómaiaknak ama Pilátus nevezetű ispánja a mi nemzetünk hitvallásába, vagy hogy a Te nemzedek mondásával éljek: *topal ešekle kervana karyštn!* Bizony ezuttal elméd fényessége nem igen ragyogott igéiden, pedig hetet-havat összehordtál, aminek okából a Ti szavatok szerint valóságos *čingene čorbasy* („cigány-leves“) lett abból, amit feltálatál. Így hát a tudós emberek rámhagyják az előbbi mondást, hogy sánta számmal csatlakoztál a karavánhoz.

Azt forgatod például írásod szerint elmédben, hogy az én nemzetem *o*-val vette volna át a Te nemzetedtől a *bors* ígét. Nem lehet ez, bölcs hozza! A józan ész is elleneszől gondolatodnak: hiszen így eme nevezetes ígét ma *bars*-nak mondanók. Tudom azonban, hogy nagy tudományodban megveted azt, ha valaki a józan ész is belekeveri a nyelv dolgaiba és nem az írásokból beszél, ahogyan az tudós férfiakhoz illendő. Azért én is, hogy kedvedet töltsém, békével hagyom már a józan ész és inkább ama nagy tudós Doctornak, Gombocz Zoltánnak, szavaival szólok Hozzád, hogy érts belőle, aki ama híres-neves *bors* ígéről ezt ír frenk nyelven egy a finnusok országában kinyomatott jeles könyvének 148. lapján: „Es unterliegt keinem zweifel, dass diese wörter (közöttük a mi *bors* ígénk) mit dem stammvocal *u* ins ungarische übernommen worden sind und dass der lautwandel *u* > *o* im ungarischen vor sich gegangen